

Jednostka projektowa:

Remedy Sp. z o.o.
Osiedle Parkowe 13b
05-462 Wiązowna

Branża:

-

Faza:

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA

Miejsce/data:

Wiązowna, 2013-12-30

Temat/Część/Obiekt:

**Przebudowa budynku położonego w Warszawie przy
ul. Marszałkowskiej 3/5 w celu przystosowania do potrzeb Mazowieckiego Urzędu
Wojewódzkiego**

zalecenia konserwatorskie, program konserwatorski, badania stratygraficzne
budynek biurowy

Inwestor:

Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie
Plac Bankowy 3/5
00-950 Warszawa

Adres inwestycji /działka, ulica, miasto/ :

52 obręb 5-05-10
Marszałkowska 3/5
Warszawa

AUTORZY OPRACOWANIA

Rola:	Imię i nazwisko:	Specjalność:	Nr uprawnień
OPRACOWUJĄCY	Ewa Być	-	-
OPRACOWUJĄCY	Tomasz Ostaszewski	konserwacja zabytków	UMK WSP 2137

EGZEMPLARZ NR

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

SPIS TREŚCI

1. Zalecenia konserwatorskie	str.1
2. Zestawienie zabytkowego wyposażenia wnętrz z określeniem przeznaczenia i docelowej lokalizacji	str.5
3. Badania konserwatorskie – cel i założenia badawcze, metodyka.....	str. 36
4. Podsumowanie wyników badań	str 37
• Klatka schodowa w budynku B	str 37
• Polichromia ścienna z 1975 roku	str 38
• Schody	str 38
• Balustrada schodów	str 39
• Klatka schodowa od strony wschodniej	str 40
• Wyprawa tynkarska budynku B	str 40
5. Program prac konserwatorskich polichromii z 1975 roku	str 41
6. Program prac konserwatorskich ścian ceglanych	str 42
7. Program prac konserwatorskich ścian tynkowanych	str 43
8. Tabele stratygraficzne	str 44

URZĄD MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY
Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków

ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa, tel. 22 443 36 40, 22 443 36 41, 22 443 36 77, faks 22 443 36 42
zabytki@um.warszawa.pl, www.um.warszawa.pl

KZ-IAU.4120.3281.2013.ATO/BSO (2)

Warszawa, dnia 27.11.2013

Pani Katarzyna Jaworska
Dyrektor Biura Administracyjnego
Mazowiecki Urząd Wojewódzki
pl. Bankowy 3/5
00-950 Warszawa

Główna Pani Dyrektor.

Dotyczy: wniosku o wydanie zaleceń konserwatorskich odnośnie remontu budynku Zakładów Graficznych – Dom Prasy, przy **ul. Marszałkowskiej 3/5** w Warszawie, który wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A-1023 z dnia 26.05.2011 r., pismo z dnia 29.10.2013 r., (data wpływu: 5.11.2013 r.)

W odpowiedzi na w/w pismo Stołeczny Konserwator Zabytków działając na podstawie art.27 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) wydaje następujące zalecenia konserwatorskie:

Wniosek obejmuje przywrócenie pełnego stropu między kondygnacjami parteru i piwnicy w budynku B, odsłonięcie pierwotnych otworów okiennych, usunięcie wtórnych przybudówek od strony dziedzińca, adaptację budynków A i B do potrzeb Wydziału Spraw Cudzoziemców wraz z dostosowaniem dla osób niepełnosprawnych. Ponadto przewidziano wykonanie termoizolacji ścian zewnętrznych i remont elewacji, odsłonięcie polichromii okolicznościowej z lat 70-tych XX wieku, konserwację schodów i balustrad, oraz remont i modernizację istniejących instalacji technicznych.

Po zapoznaniu się z w/w wnioskiem Stołeczny Konserwator Zabytków stwierdza, że działania polegające na przywróceniu pierwotnej formy oraz adaptacji na nową funkcję zabudowań przy ul. Marszałkowskiej 3/5 w Warszawie są dopuszczalne pod względem konserwatorskim. W ocenie organu ochrony konserwatorskiej planowana zewnętrzna termoizolacja budynku A, wzniesionego w 1951 w stylu socrealistycznym oraz budynku B, wybudowanym w 1892 r. i zmodernizowanym ok. 1927 r., z uwagi na istniejący detal architektoniczny oraz charakter artykulacji elewacji jest niedopuszczalna pod względem konserwatorskim. Zaleca się natomiast odsłonięcie okładziny ceglanej spod wtórnych warstw tynku (westybul, ostatnia kondygnacja budynku B), konserwację ceglanych elewacji w budynku A i ryzalicie północnym, oraz naprawę fragmentów tynkowanych, po uprzednim wykonaniu badań stratygraficznych, określających pierwotną kolorystykę. Prace te powinny zostać poprzedzone remontem dachu, uwzględniającym wymianę lub konserwację instalacji odprowadzającej wodę opadową. Stołeczny Konserwator Zabytków nie wnosi uwag do rozbiórki dobudówek z lat 50-tych XX wieku, przylegających od strony podwórka do budynku B. Jeżeli stan techniczny stropów nad dziedzińcem oraz przy wjeździe na posesję nie pozwala na jego remont, zaleca się wykonanie nowego stropu. Zakres prac powinien uwzględniać projektowany sposób użytkowania dziedzińca oraz pomieszczeń znajdujących się na poziomie piwnicy (ewentualne doświetlenie lub zasypanie sal niewykorzystywanych).

Ponadto w trakcie prac na głębokościach zaleca się sprawdzenie stanu pionowych i poziomych izolacji zewnętrznych obu budynków, a w razie braku zabezpieczenia ścian, jego wykonanie.

W związku z planowanym remontem szczególną uwagę należy zwrócić na charakter stolarki okiennej i drzwiowej, która wpływa na odbiór wizualny zabytku. Z tego względu zaleca się przywrócenie przezroczystego szklenia westybulu (prostokątne witryny szklane, w górnej części ustawione pod kątem), oraz symetrycznej dwuskrzydłowej stolarki drzwiowej głównego wejścia. W budynkach A i B zaleca się ponadto przywrócenie zasłoniętych otworów okiennych, oraz naprawę lub wymianę stolarki z zachowaniem lub odtworzeniem pierwotnych podziałów, z powtórzeniem odrębnego charakteru okien w ostatniej kondygnacji od strony podwórka w budynku B. Stołeczny Konserwator Zabytków zwraca uwagę na fakt, że w przedmiotowych obiektach zachowały się zabytkowe jedno i dwuskrzydłowe drzwi metalowe (budynki A i B), oraz przeszklone drzwi trójpłycinowe o profilach stalowych (budynek B), które należy zachować. Ponadto zaleca się wtórne wykorzystanie kanelowanego, mosiężnego pochwyty dospawanego do bramy wjazdowej. Optymalnym byłoby również wykonanie badań stratygraficznych oryginalnej ślusarki okiennej i drzwiowej w celu przywrócenia ich pierwotnej kolorystyki.

Remont i adaptacja wnętrza budynku na potrzeby Wydziału Spraw Cudzoziemców powinien uwzględniać zachowanie zabytkowego detalu architektonicznego i wyposażenia, a także przywrócenie niektórych rozwiązań architektonicznych. Zaleca się zatem rozważenie powrotu do pierwotnego charakteru holu głównego, poprzez usunięcie wtórnego stropu i ścianek działowych, wykonanych na potrzeby lokalu użytkowego oraz doświetlenie klatki schodowej poprzez otwarcie antresoli (zgodnie z zachowaną dokumentacją archiwalną). W budynku A wskazane jest usunięcie wtórnych ścianek działowych oraz istniejącej posadzki z glazury posadzkowej, a także przeprowadzenie konserwacji oryginalnej klatki schodowej (stopnie, balustrada). Remont klatki schodowej w ryzalicie południowym polegać powinien na oczyszczeniu i uzupełnieniu ubytków posadzki i schodów z lastriko, wykonaniu badań stratygraficznych kolorystyki klatki schodowej (ścian, balustrad) oraz opracowaniu programu renowacji polichromii okolicznościowej z 1975 r.

Stołeczny Konserwator Zabytków nie wnosi uwag do przywrócenia części usuniętego stropu między kondygnacją parteru i piwnicy w budynku B, pod warunkiem, że działania te uwzględnią zachowanie oryginalnej konstrukcji słupów z lat 20-tych XX wieku. Wykorzystanie pomieszczeń podziemnych (zlokalizowanych zarówno pod budynkiem B jak i pod dziedzińcem), powinno uwzględniać zachowanie oryginalnych elementów wystroju: posadzki z jasnych płytek klinkierowych w pomieszczeniu rozdzielni (poziom -2), kwadratowych płytek lastrykowych oraz szyn dla wózków (poziom -1) i konstrukcji stalowych słupów wspierających. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w części piwnic zachowały się urządzenia techniczne, m.in. rozdzielnica elektryczna, ściennie urządzenia elektryczne, utylizator, zbiorniki, generator, zabytkowy piec grzewczy. Urządzenia te powinny zostać zachowane w w/w budynku, dopuszcza się jednak przeniesienie części z nich do odpowiedniej instytucji muzealnej. Ze względu na zabytkowy charakter zabudowań d. Zakładu Graficznego zaleca się przeznaczenie części jego pomieszczeń na funkcje ekspozycyjne.

Piętro II w budynku B zostało dostosowane do potrzeb Wydziału Kontroli Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie. Analogiczna aranżacja wnętrza na pozostałych piętrach (I, III) tj. pomieszczenia typu „open space” oraz wydzielone z częściowym przeszkleniem, jest dopuszczalna pod względem konserwatorskim. Równocześnie zaleca się wykorzystanie oryginalnych elementów wystroju m.in. ściennych szaf elektrycznych, drewnianej stolarki drzwiowej z lat 50-tych XX wieku, do pomieszczeń sanitarnych (toaleta damska i męska przy południowej klatce schodowej na piętrze III). Na

piętrze IV należy zachować istniejący industrialny charakter, poprzez zastosowanie podobnych metod kształtowania przestrzeni. Zaleca się zatem m.in. wykorzystanie części metalowych drzwi przesuwanych oraz zachowanie ebonitowych włączników światła. Wszystkie zabytkowe elementy wystroju wykorzystane do nowej aranżacji wnętrz powinny znajdować się na tym samym piętrze, na których były pierwotnie zlokalizowane.

W związku z koniecznością dostosowania budynków do potrzeb osób z niepełnosprawnością zaleca się wymianę wind oraz opracowanie schematu komunikacyjnego wnętrz, która umożliwi poruszanie się między poszczególnymi piętrami i budynkami na terenie nieruchomości. Dopuszcza się wykonanie dodatkowego szybu windowego w budynku A pod warunkiem, że jego lokalizacja nie wpłynie na zmianę układu funkcjonalnego westybulu oraz północnej klatki schodowej. Wymiana wind w budynku B powinna obejmować usunięcie lub zmniejszenie rozmiarów maszynowni wind towarowych, oraz doprowadzenie szybów do każdej kondygnacji.

W związku z planowanym remontem instalacji technicznych i montażem urządzeń alarmowych i monitoringu zaleca się, aby trasy przewodów wykorzystywały istniejące bruzdy lub prowadzone były podtynkowo. Szafy ściennie należy umieścić we wnękach oraz dostosować kolorystycznie do ścian, pozostałe urządzenia techniczne należy zlokalizować w taki sposób, aby w jak najmniejszym stopniu ingerowały w zabytkową przestrzeń. Lokalizacja urządzeń technicznych powinna być skoncentrowana w pionach lub pomieszczeniach gospodarczych, co umożliwi jej sprawną obsługę oraz ograniczy wpływ na zabytkowe wnętrza budynków. Organ ochrony konserwatorskiej zwraca również uwagę na konieczność dostosowania oświetlenia do charakteru i nowej funkcji budynku, szczególnie w westybulu i na klatkach schodowych.

Ponadto projekt adaptacji budynku powinien obejmować sposób zagospodarowania dziedzińca, dojazdu dla osób niepełnosprawnych oraz lokalizację ewentualnych miejsc postojowych.

Stołeczny Konserwator Zabytków przypomina, że w budynku wpisanym do rejestru zabytków, możliwe jest zastosowanie odstępstw od przepisów techniczno-budowlanych (na warunkach określonych w art. 9 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane).

Z uwagi na wpis budynku do rejestru zabytków (decyzją nr A-1410 z dnia 15.01.1990r.), na realizację planowanej inwestycji należy uzyskać pozwolenie konserwatorskie, zgodnie z art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

z *porozumieniem*

STOLECZNY KONSERWATOR ZABYTKÓW
[Signature]
Piotr Grabander

Otrzymują:

1. adresat
2. a/a

Do wiadomości:

1. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa
2. Wydział Architektury i Budownictwa dla Dzielnicy Śródmieście, ul. Nowogrodzka 43, 00-691 Warszawa

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
1.	Szafy elektryczne -rozdzielnica		Pomieszczenie rozdzielni głównej	Demontaż i ekspozycja w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji piwnicy: pom. -1.30/ -1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
2.	Ścienne urządzenia elektryczne		Kondygnacja piwnic-pomieszczenie pod dziedzińcem	Urządzenia nieprzeznaczone do ekspozycji. Demontaż.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
3.	Piec grzewczy ? :) Utylizator?		Kondygnacja piwnic	Urządzenia nieprzeznaczone do ekspozycji.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
4.	Płytki klinkierowe		Pomieszczenie rozdzielni głównej	Do pozostawienia w istniejącej lokalizacji oraz renowacja

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła lokalizacja
5.	Zespół prądotwórczy- generator		Pomieszczenie obok rozdzielni głównej.	Demontaż i przeniesienie do pomieszczenia ekspozycyjnego na kondygnacji piwnicy: pom. -1.30/ -1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
6.	Ścienne urządzenia elektryczne		Kondygnacja piwnic	Demontaż i ekspozycja w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji piwnicy: pom. - 1.30/ -1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
7.	Ścienna szafa elektryczna		Kondygnacja piwnic	Urządzenie przeznaczone do ekspozycji na kondygnacji piwnicy: pom. - 1.30/ -1.31. Wykonać demontaż i przeniesienie do miejsca ekspozycji wnętrza tablicy. W miejscu obecnej tablicy elektrycznej projektowana jest nowa. Drzwiczki mocowane są na ramie osadzonej w ścianie – w tym miejscu powstaje nowa tablica elektryczna.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie / przyszła funkcja
8.	Ścienne urządzenia elektryczne		Kondygnacja piwnic	Urządzenie przeznaczone do pozostawienia w obecnej lokalizacji.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
9.	Wyłącznik ścienny/ wyłącznik ścienny ebonitowy		Kondygnacja piwnic	Element do pozostawienia w istniejącej lokalizacji.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
10	Oświetlenie		Kondygnacja piwnic	Element do pozostawienia, przeznaczony do oświetlania ekspozycji w pom. -1.30/-1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
11.	Stolarka drzwiowa drewniana		II piętro-toalety	Element dekoracyjny na ścianie korytarza przy pom. 2.17 na II piętrze. Wykonać demontaż i następnie montaż w docelowej lokalizacji.

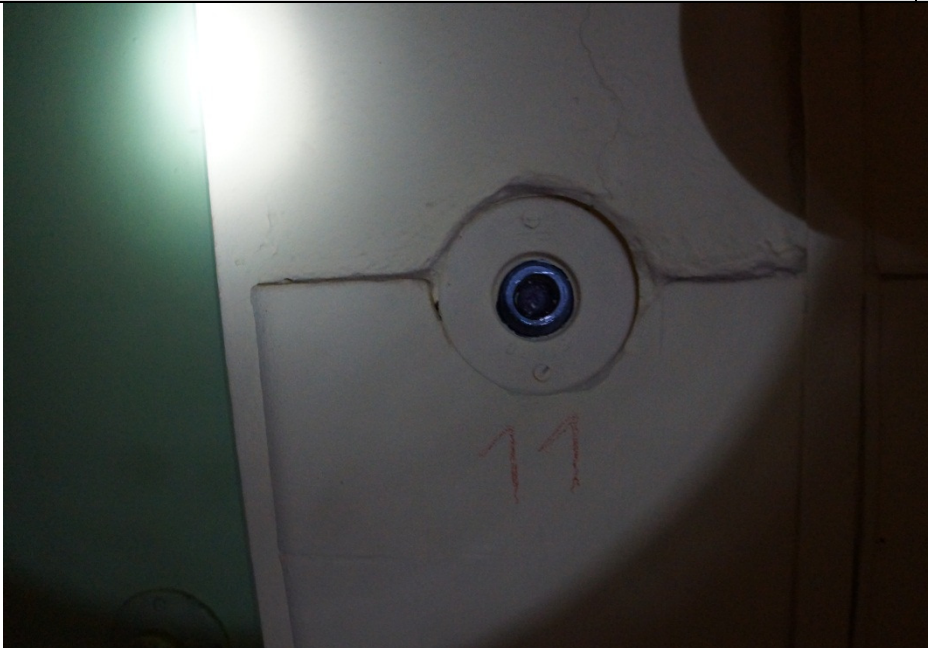

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie / przyszła funkcja
12	Stolarka drzwiowa trójptycinowa		Parter-wejście do piwnicy	Pozostawienie w istniejącej lokalizacji oraz renowacja

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
13.	Drzwi do windy klatki schodowej południowej budynku części B		Klatka schodowa południowa	Przeniesienie drzwi do szachtu instalacyjnego przy klatce północnej części B budynku

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
14.	Stolarka okienna		Wejście główne do budynku	Przywrócenie stolarki – szklenia westybuli – montaż przezroczystego szklenia mocowanego pod kątem

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
15	Wyłącznik		II piętro, korytarz	Do pozostawienia w obecnej lokalizacji.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp .	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
1 6.	Wyłącznik?		IV piętro-korytarz	Do wykorzystania jako ścienny element ścienny korytarza na IV piętrze.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
17.	Ścienne urządzenia elektryczne		IV piętro-korytarz	Demontaż i ekspozycja w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji piwnicy: pom. -1.30/ -1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp .	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
18.	Ścienne urządzenie elektryczne		IV piętro-pomieszczenie	Demontaż i ekspozycja w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji i piwnicy: pom. - 1.30/ -1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie / przyszła funkcja
19	Oświetlenie		IV kondygnacja - korytarz	Element przeznaczony do oświetlania ekspozycji w pom. -1.30/-1.31. Demontaż i montaż w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji piwnicy: pom. -1.30/ -1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
20	Ścienne urządzenia elektryczne		IV piętro, pomieszczenie przy maszynowni	Demontaż i ekspozycja w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji piwnicy: pom. -1.30/-1.31.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
21.	Ścienne urządzenie elektryczne		III piętro-korytarz	Demontaż wyłącznie wnętrza z bezpiecznikami i ekspozycja w dedykowanym pomieszczeniu na kondygnacji piwnicy: pom. -1.30/ -1.31. Drzwiczki mocowane są na ramie osadzonej w ścianie – w tym miejscu powstaje nowa tablica elektryczna.

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
22	Włącznik		Część A-kl. schodowa	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
23.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej docelowej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz2

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
24.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz4

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
25.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz5

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
26.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz6

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
27.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz7

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/przyszła funkcja
28.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz9

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
29.	Drzwi metalowe przesuwne		IV piętro-korytarz	Pozostawienie w obecnej lokalizacji jako element ścienny aranżacji wnętrza, nie pełniący swojej funkcji, Oznaczenie w projekcie- Dz11

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wnętrza	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
30.	Artykulacja ścienna		IV piętro-korytarz	Fragmentarycznie Artykulacja do odtworzenia-konstrukcja aluminiowa wypełniona szkłem bezpiecznym

ZESTAWIENIE WYPOSAŻENIA WNĘTRZ - ŚWIADECTWO TECHNOLOGII DRUKARNI				
Lp.	Opis elementu wyposażenia wewnątrz	Inwentaryzacja fotograficzna	Obecna lokalizacja	Przeznaczenie/ przyszła funkcja
31.	Kanelowy mosiężny pochwyt		Brama wjazdowa	Pozostawiony w istniejącej lokalizacji

I. CEL I ZAŁOŻENIA BADAWCZE

Celem prac badawczych prowadzonych przy budynku dawnych Zakładów Graficznych było ustalenie stratygrafii warstw malarskich dwóch klatek schodowych (południowej i wschodniej), identyfikacji techniki i technologii wykonania malowidła z 1975 roku jak i określenie stanu zachowania i przyczyn zniszczeń.

Badania mikroskopowe i makroskopowe zidentyfikować miały pierwotną kolorystykę badanych obiektów.

Dodatkowym analizą poddano zewnętrzne wyprawy tynkarskie budynku B, przeprowadzone badania wskazać miały na pierwotne opracowanie lica ściany.

II. METODYKA

1. Badania konserwatorskie

- a. Wykonanie dokumentacji fotograficznej VIS.
- b. Wykonanie odkrywek warstwy malarskiej.
- c. Wytypowanie miejsc do pobrania próbek warstwy malarskiej.
- d. Wykonanie szlifów poprzecznych.
- e. Badania mikroskopowe.
- f. Badania stratygraficzne.
- g. Wykonanie zdjęć przekrojów mikroskopowych.
- h. Wykonanie zdjęć makrofotograficznych.
- i. Wykonanie programów konserwatorskich ścian ceglanych i polichromii (bud. A)
- j. Podsumowanie wyników badań.

IV. PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ

A. Klatka schodowa w budynku A.

Badania konserwatorskie prowadzone na klatce schodowej obejmowały zakresem wszystkie kondygnacje. Skupiły się na wykonaniu badań *in situ* ścian, polichromii z 1975 roku, balustrady schodów i biegów schodowych. Prowadzone prace miały na celu ustalenie pierwotnej kolorystyki i ocenę stopnia zniszczeń substancji zabytkowej. Wstępna ocena odkrywek dała podstawy do pobrania próbek do analiz mikro i makroskopowych. Analiza mikroskopowa szlifów poprzecznych wskazała na układ stratygraficzny warstw malarskich identyfikując warstw chronologicznie pierwsze

ŚCIANY

Ściany posiadają rozbudowaną stratygrafię analizy wskazały istnienie 14 warstw technologicznych (por. przekroje). Biorąc pod uwagę czas powstania obiektu 1951 rok to klatka schodowa otrzymywała nową kolorystykę co 4 lata.

Wszystkie warstwy wykonano farbami o spoiwie olejnym. Warstwa malarska założona jest na tynk wapienny izolowany szkłem wodnym sodowym (roztwór wodny krzemianów sodu). Tak wykonana izolacja zapewniła jednorodną nasiąkliwość materiału porowatego i estetyczne nałożenie filmu.

Od czasu powstania polichromii okolicznościowej w 1975 roku wszystkie wymalowania (poza obecnie eksponowaną warstwą) posiadały zieloną tonację (por. przekroje).

Analiza mikroskopowa jednoznacznie wskazała, że klatka schodowa posiadała pierwotnie jasną kolorystykę. Jako warstwę chronologicznie pierwszą zidentyfikowano obecność ugru (uwodniony tlenek żelaza III) w mieszaninie z bielą (biel cynkowa ZnO ?).

Tynk wapienny na którym spoczywa pierwotne opracowanie barwne jest w dobrym stanie, lokalnie występują odspojenia i pęcherze

POLICHROMIA ŚCIENNA Z 1975 R.

Polichromia okolicznościowa z 1975 roku jest wykonana w technice olejnej przy użyciu dużej ilości farb technicznych. Warstwa malarska nakładana jest *alla prima* z delikatnymi impastami. Warstwa malarska zachowana jest dobrze, spójna bez tendencji do złuszczenia i pudrowania. Lokalnie zidentyfikowano zachłapania farbami pochodzącymi z remontów wnętrza.

Polichromia o charakterze linearnym o zredukowanej kolorystyce powstała przy użyciu 5 kolorów. Przedstawienia figuralne namalowano na jednolitym zielonym tle ściany (pierwotne tło wielokrotnie przemalowane).

SCHODY

Biegi schodów na wszystkich kondygnacjach powstały w technice odlewów z zaprawy cementowej. Stopnice wykonano z lastrika (terazzo), spoiwo cementowe barwione w masie czernią z wypełniaczem z białego marmuru. Cokoły przyschodowe wykonano z okładziny marmurowej najprawdopodobniej ze złoży Morawica. Stopnice posiadają widoczne ślady zużycia w dużej mierze utraciły wymiary liniowe szczególnie przy krawędzi czołowej. Wiele stopni posiada uszkodzenia o charakterze mechanicznym: pęknięcia i duże ubytki. Powierzchnia lokalnie perforowana silnie zaplamiona

Wskazanie konserwatorskie dotyczące konserwacji stopnic schodów:

Biorąc pod uwagę stopień i charakter zniszczeń i docelowe przeznaczenie użytkowe obiektu, proponuje się wykonanie nowych stopnic z zachowaniem charakteru substancji zabytkowej. Kilka dobrze zachowanych stopni może posłużyć jako tzw. „świadek w obiekcie” i być eksponowane w ustalonym ze służbami konserwatorskimi miejscu na biegu schodów.

Pod względem technologicznym i technicznym nakład pracy przewyższa wartość obiektu i nie daje gwarancji spełnienia oczekiwań użytkowych i estetycznych. Rekonstrukcja lica stopnic w technologii terazzo wiąże się z koniecznością odpowiedniej ilości miejsca (grubość kruszywa 6-8 mm) na wykonanie dolewów wytartych stopni. Nie istnieje możliwość lokalnej rekonstrukcji w miejscach gdzie

uzupełnienie łączyć się będzie ze stopniem pierwotnym (brak miejsca na zatopienie kruszywa).

Zastosowanie technik konserwatorskich o charakterze imitatorskim nie spełni zadania przy obiekcie o wysokim stopniu użytkowania.

Rekonstrukcje pierwotnego lica można wykonać po wcześniejszym sfrezowaniu całości stopnicy na głębokość ok. 15 mm. Przy założeniu tej technologii i tak pierwotne opracowanie lica ulegnie utraceniu.

Analizując cienkowarstwowe rekonstrukcje w oparciu o spoiwa mineralne należy pamiętać o słabych parametrach wytrzymałościowych i adhezyjnych.

BALUSTRADA SCHODÓW

Balustrada wykonana jest z elementów żelaznych częściowo spawanych.

Badania odkrywkowe wskazały, że pierwotnie posiadała wybarwienie czarne wykonane farbą o spoiwie olejnym.

B. Klatka schodowa od strony wschodniej.

W klatce schodowej przeprowadzono badania ścian *in situ* i pobrano próbki do analiz mikroskopowych. Wypreparowano jedną próbkę z której wykonano szlif poprzeczny.

Analiza stratygrafii wskazała obecność 8 warstw technologicznych. Chronologicznie pierwsza jest warstwa jasna o ciepłym odcieniu (żółcień żelazowa III w mieszaninie z bielą). Warstwa malarska nałożona została na tynk o spoiwie cementowo-wapiennym.

C. WYPRAWA TYNKARSKA BUDYNKU B

Badania konserwatorskie wypraw tynkarskich obiektu poprzedzono wykonaniem odkrywek sondażowych. Po ustaleniu miejsca do ekstrakcji materiału badawczego pobrano próbki do badań mikro i makroskopowych. Wykonanie szlifów poprzecznych pozwoliło na identyfikację jakościową badanego materiału.

Wyniki badań wskazały że pierwotna wyprawa tynkarska posiadała spoiwo wapienne z wypełniaczem mineralnym w postaci:

- piasku kwarcowego frakcji 0,5-1mm
- kruszywa marmurowego (białego) frakcji 2-5 mm
- miki (łyszczyki) frakcji 0,8-6 mm

Lico wyprawy opracowane „na ostro” co potęgowało efekt migotania płytek miki.

Analizy makroskopowe wskazały, że mika mieszana była w masie z zaprawą nie „napruszana” na mokry tynk.

Pierwotny tynk posiada dwie warstwy wtórnego zatynkowania.

Pierwsza chronologicznie jest silna warstwa ciemnego narzutu na niej spoczywa ok. 10 mm warstwa tynku barwionego w masie uwodnionym tlenkiem żelaza III.

Biorąc pod uwagę grubość warstw wtórnych zalegających na pierwotnym tynku niemożliwa jest ocena stanu jego zachowania.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH POLICHROMII Z 1975 ROKU

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej (VIS).
2. Dezynfekcja wstępna.
3. Oczyszczenie polichromii z zabrudzeń – mycie powierzchni przy pomocy rozpuszczalników organicznych –(należy wykonać próby podatności warstw na rozpuszczalniki!)
4. Iniekcja tynków i podklejenie ewentualnych odspojień warstwy malarskiej dyspersją Acrl 33 (Pimal AC33)
5. Usunięcie zabrudzeń olejnych metodą mechaniczną.
6. Założenie uzupełnień w miejscach ubytków pobiał (Caparol Histolith Kalkschlamme.)
7. Izolacja uzupełnień.
8. Punktowanie warstwy malarskiej (farby dyspersyjne)
9. Założenie werniksu końcowego (cyklohexanon) o połysku jedwabistym.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH ŚCIAN CEGLANYCH

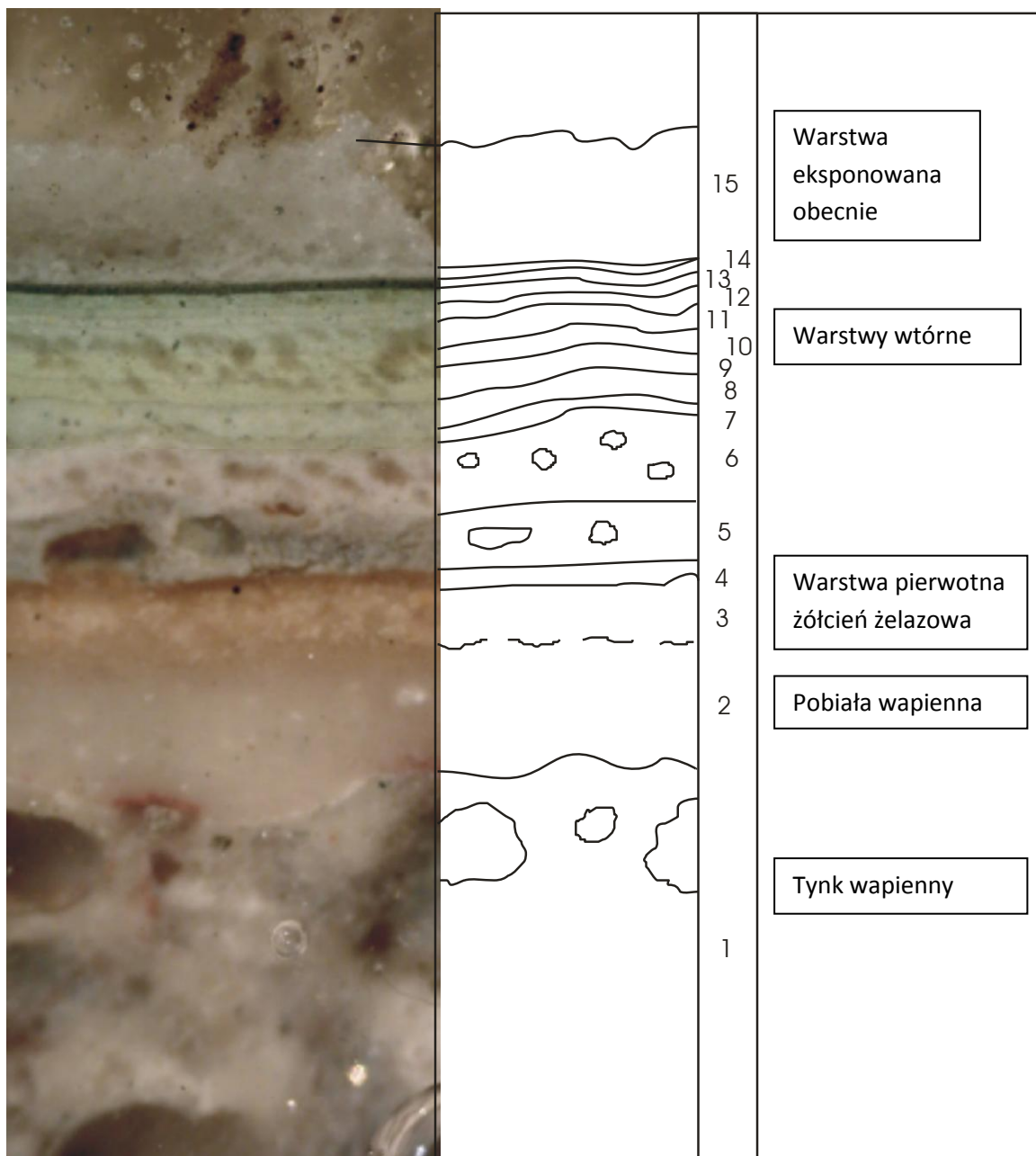
1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej, pobranie próbek do analiz chemicznych (badania nasiąkliwości, stopnia zasolenia).
2. Wstępne oczyszczenie lica ściany przy użyciu środków powierzchniowo czynnych i wody pod niskim ciśnieniem (na tym etapie należy usunąć mchy, porosty i inne substancje pochodzenia organicznego) .
3. Wykonanie prób czyszczenia lica cegły (należy zwrócić uwagę na miejsca najsilniej zabrudzone przez zalegające sadze i lokalne przebarwienia powstałe przez mikroorganizmy).

Czyszczenie powierzchni elewacji przy użyciu maszyny ciśnieniowo-parowej typu HDS w strumieniu pary pod ciśnieniem (temp 155 °C), miejsca silnie zabrudzone należy doczyścić przez smarowanie, okłady odplamiające przy użyciu środków chemicznych- 1-1,5% HF, 3-5% NH₄Cl, Alkutex, Covexan.

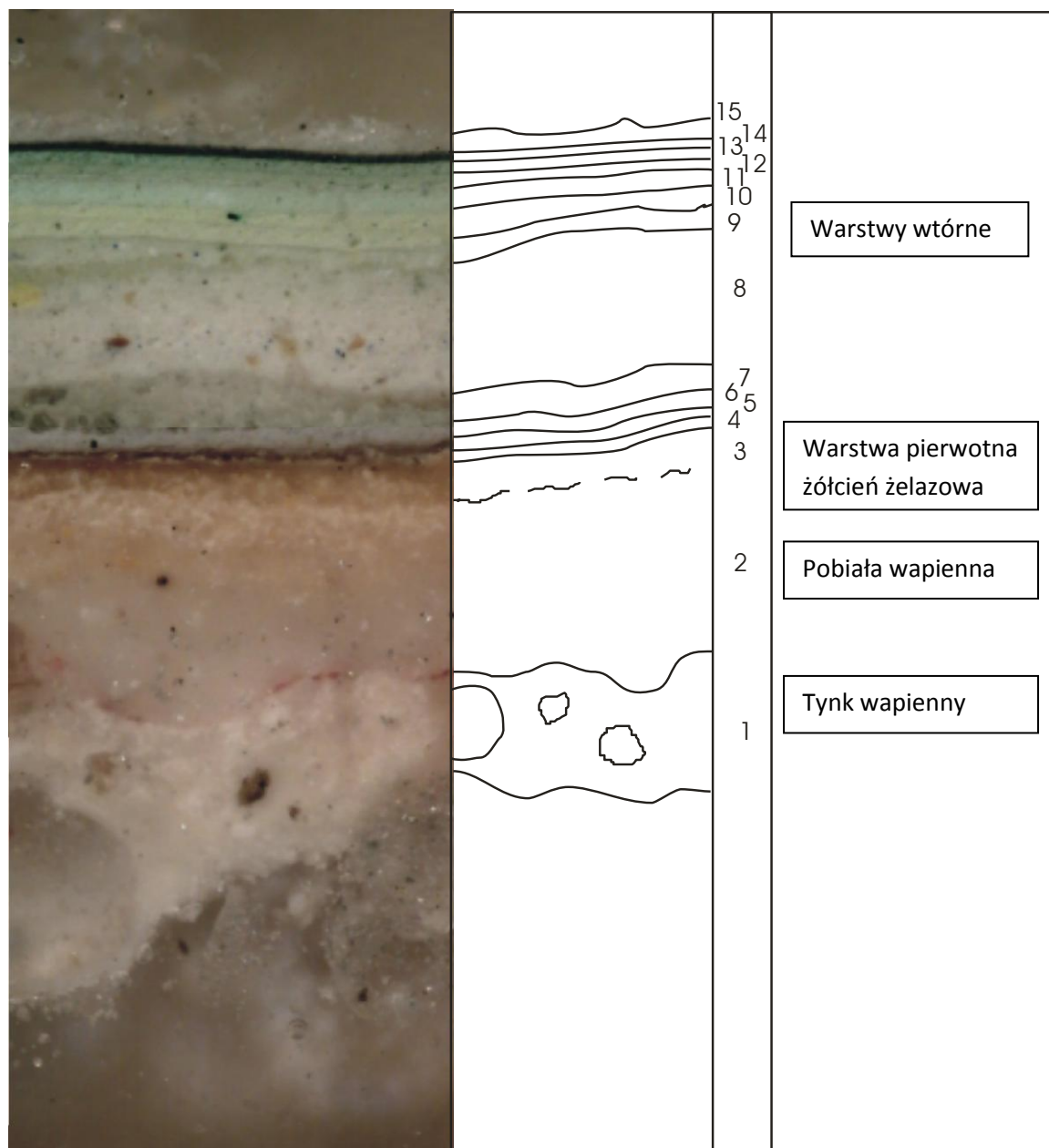
4. Usunięcie mechaniczne wtórnych uzupełnień cegieł i spoinowania (spoiny należy usunąć na ok.3 cm).
5. Uzupełnienie ubytków w ceglach należy poprzedzić wzmocnieniem miejsc osłabionych preparatem opartym na estrach kwasu krzemowego (Steinfestiger 300, Silex- OH). Do wykonania uzupełnień należy użyć zapraw konserwatorskich barwionych w masie – typu Restauro Grund, Restauro –Top (Keim), Funcosil Restauriermortel (Remmers) (należy użyć co najmniej trzech odcieni walorowych koloru). Większe ubytki należy wcześniej przebroić przy użyciu kotew odpornych na korozję. Cegły bardzo silnie zdestruowane należy wymienić stosując cegły o podobnych parametrach. (Używając cegłę rozbiórkową należy zwrócić uwagę na jej stopień zasolenia)
6. Wykonać wzmocnienia rys i pęknięć o układzie pionowym przy użyciu systemu prętów ze stali austenitycznej typu Helifix.
7. Spoinowanie cegieł należy wykonać przy użyciu gotowych zapraw konserwatorskich barwionych w masie typu Restauro- Fuge (Keim), Funcosil Fugenmortel (Remmers)..
8. Scalenie kolorystyczne elewacji. Scalenie powinno dotyczyć tylko obszarów wymagających tego zabiegu i wykonane przy użyciu farb laserunkowych – z małym udziałem pigmentów i wypełniaczy.
9. Wykonanie zabiegu hydrofobizacji elewacji w celu zabezpieczenia elewacji przed migracją wody i zanieczyszczeń w strukturę muru. Zabieg należy wykonać preparatem typu Lotexan-N, WS, SNL.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH ŚCIAN TYNKOWANYCH

10. 1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej.
2. Usunięcie wtórnych warstw tynków metodą mechaniczną.
3. Doczyszczanie lica pierwotnej wyprawy tynkarskiej.
4. Usunięcie silnie zdegradowanych partii tynku.
5. Wzmocnienie miejsc osłabionych preparatem opartym na estrach kwasu krzemowego (Steinfestiger 300, Silex- OH).
6. Iniekcja spękań (żywica iniekcyjna o niskiej lepkości)
7. Uzupełnienie ubytków warstw tynkarskich (uzupełnienia należy wykonać przy użyciu zaprawy wapiennej modyfikowanej kruszywem marmurowym i miką. Należy wykonać próby użycia zapraw które dadzą najlepszy efekt scalenia ściany.).
8. Opracowania faktury lica uzupełnień.
9. Hydrofobizacja końcowa (Zabieg należy wykonać preparatem Lotexan-N, .
Sarsil H 14\2, SNL).

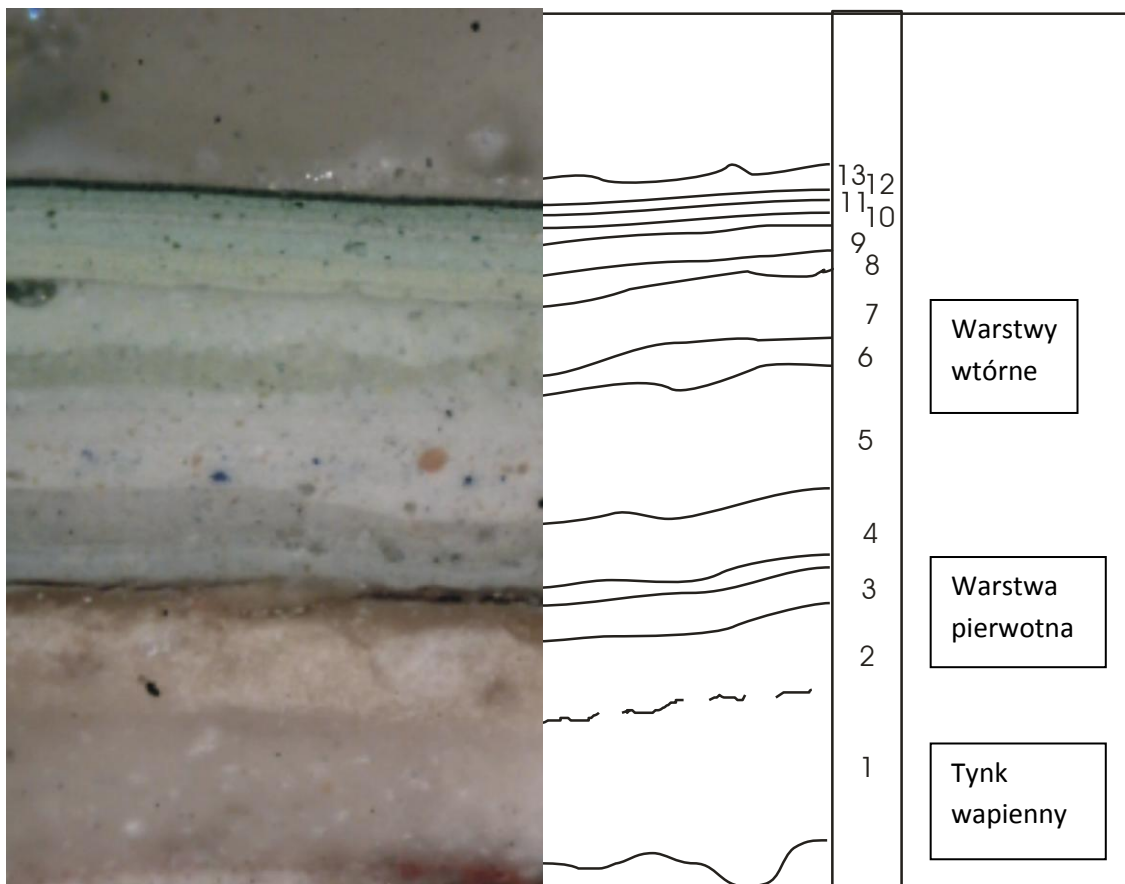

Przekrój stratygraficzny, poprzeczny warstwy malarskiej przy malowidle okolicznościowym (budynek A)

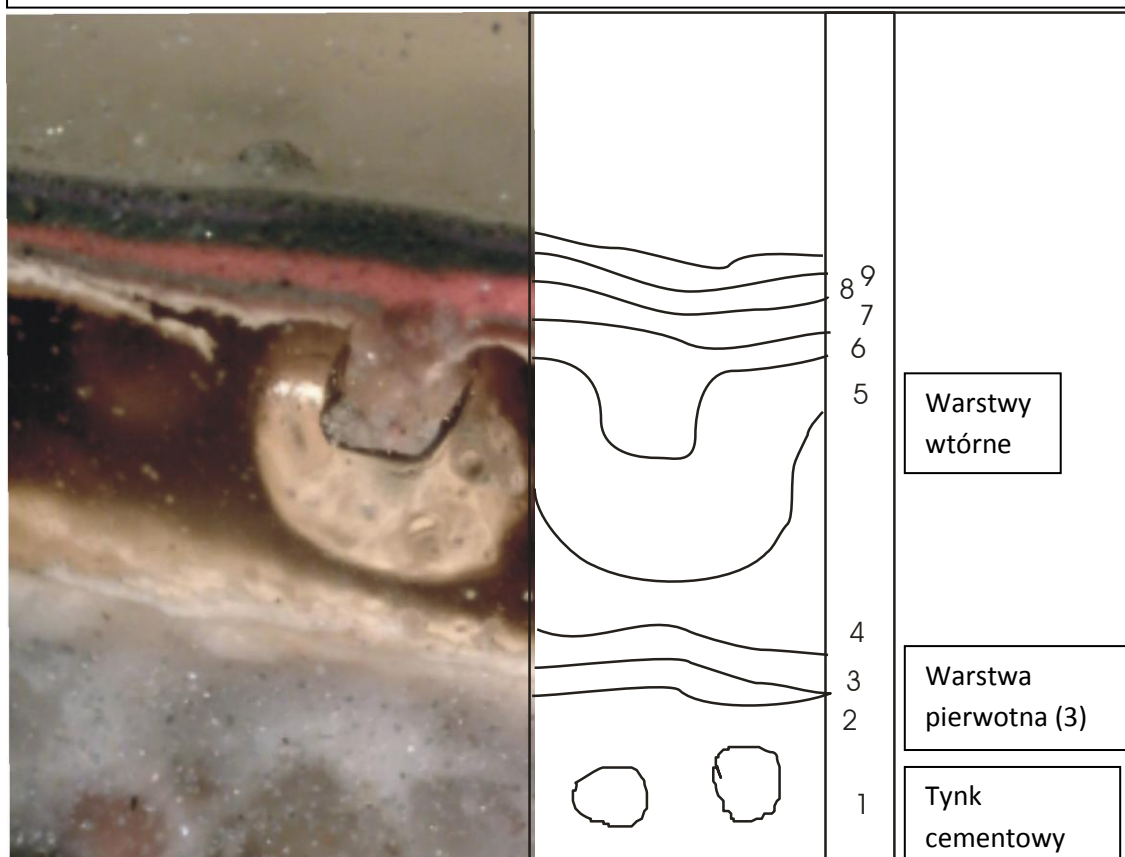

Przekrój stratygraficzny, poprzeczny warstwy malarskiej nad biegiem schodów ostatniej kondygnacji (budynek A)

Przekrój stratygraficzny, poprzeczny warstwy malarskiej nad biegiem schodów pierwszej kondygnacji (budynek A)

Przekrój stratygraficzny, poprzeczny warstwy malarskiej nad biegiem schodów w klatce schodowej od strony wschodniej

ODKRYWKA PIERWOTNEJ WYPRAWY TYNKARSKIEJ BUDYNKU B

Wtórny narzut
cementowy

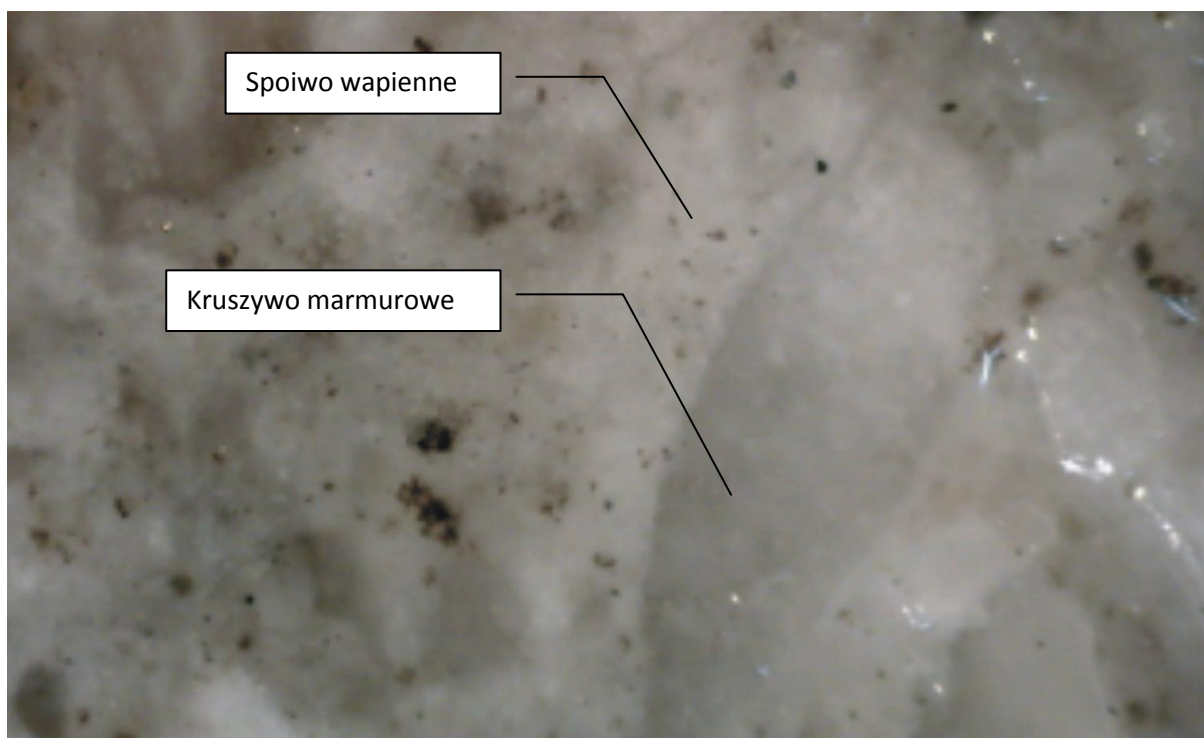
Wtórne nawarstwienie tynkarskie barwione
w masie żółcenią żelazową Fe_2O_3

Pierwotna warstwa wyprawy tynkarskiej (wyp. kwarcowy, marmur, mika, wapno)

**BADANIA MIKRO I MAKROSKOPOWE WARSTW
TYNKARSKICH (BUDYNEK B)**

Szlif poprzeczny mikroskopowy

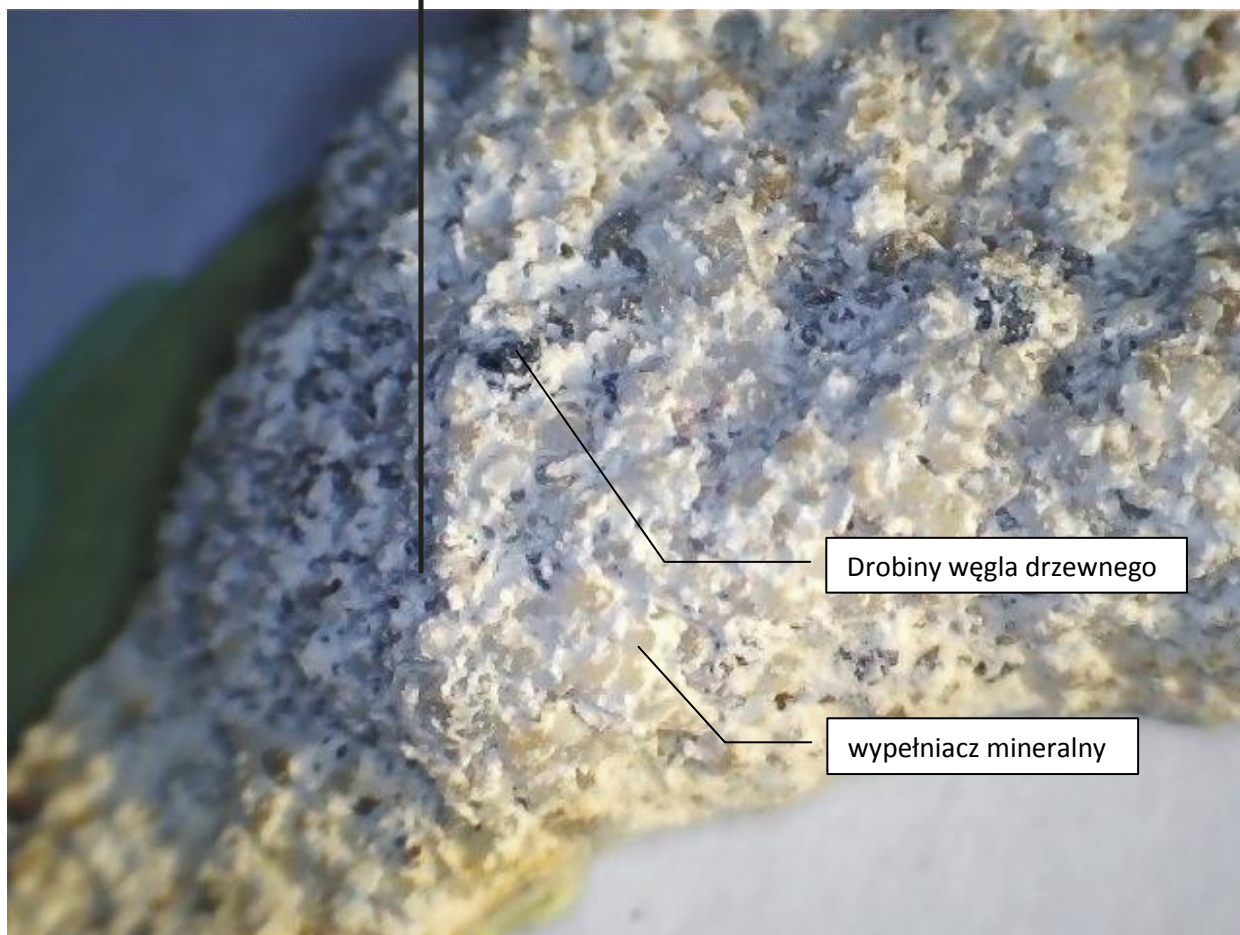
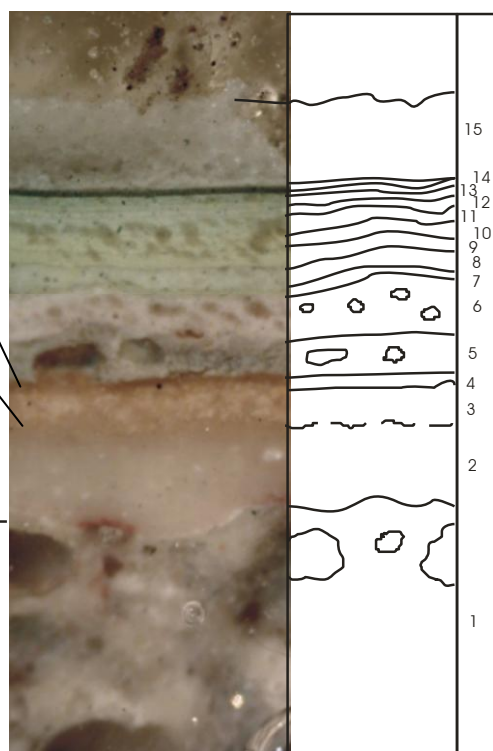

Fotografia makroskopowa pierwotnego tynku

**SZLIF POPRZECZNY WARSTW MALARSKICH
KLATKI SCHODOWEJ POŁUDNIOWEGO
RYZALITU. II PIĘTRO (budynek A)**

Pierwotna warstwa malarska

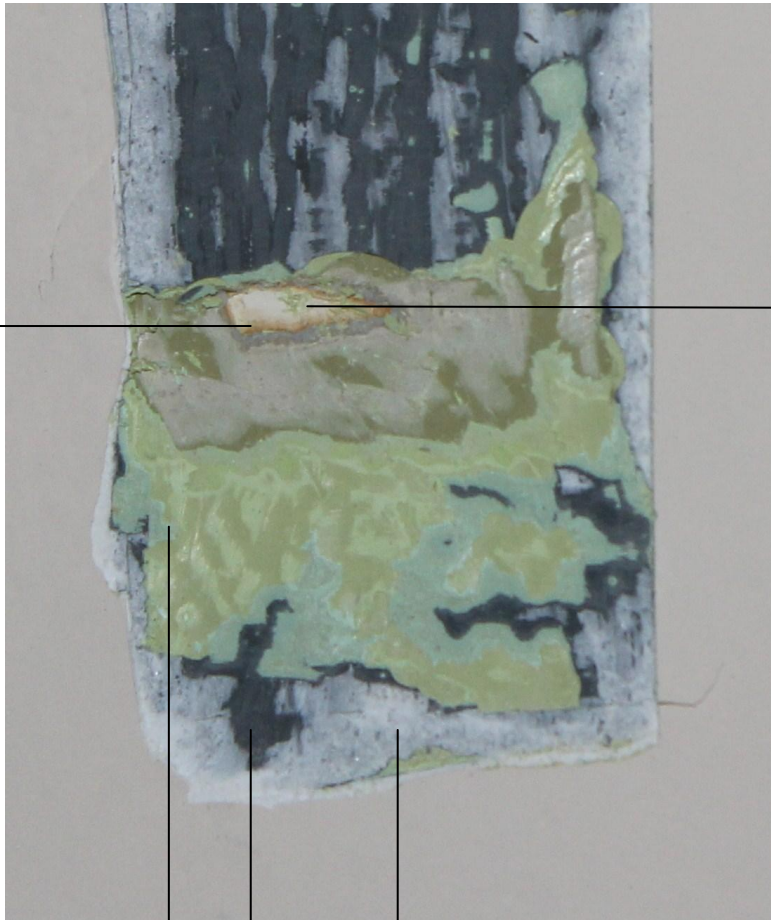
Izolacja warstwy pobiałą

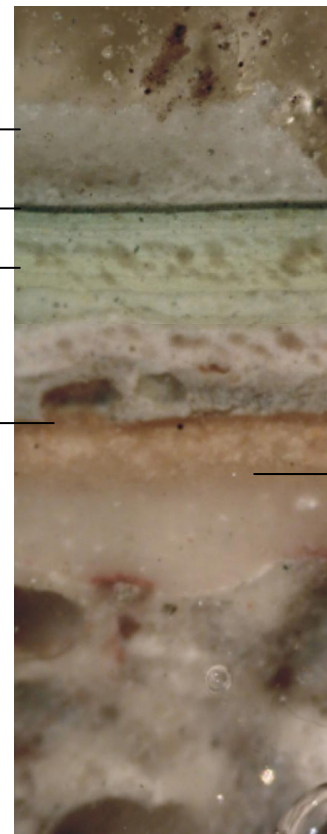
Warstwaw tynku wapiennego, widoczna jednorodna frakcja kruszywa mineralnego z dodatkiem węgla drzewnego

**SYNCHRONIZACJA WARSTW STRATYGRAFICZNYCH ODKRYWKI I SZLIFU
MIKROSKOPOWEGO WARSTW MALARSKICH KLATKI SCHODOWEJ BUDYNKU A**

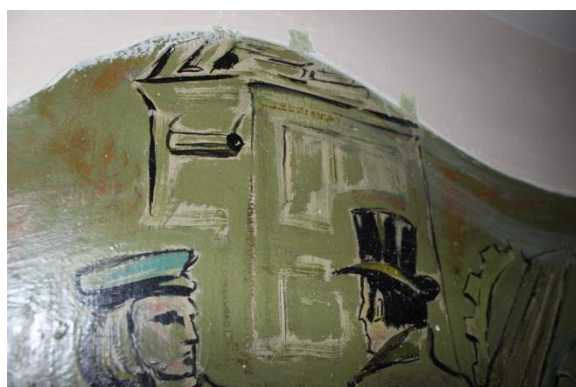

Pobita wapienna

Warstwa pierwotna żółcień żelazowa (uwodniony tlenek żelaza(III), $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$)

POLICHROMIA OKOLICZNOŚCIOWA Z 1975

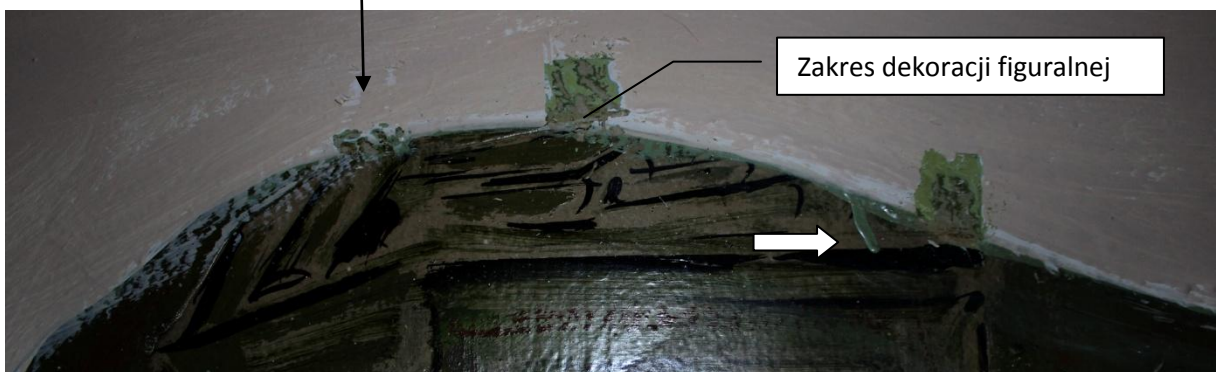

Widoczny zakres występowania
dekoracji figuralnej.

Dalszą partię ściany stanowi gładkie
zielone tło.

SCHODY I BALUSTRADA

Widoczne duże
zniszczenia biegów
schodowych (lastriko)

Cokół przyschodowy,
marmur rodzimy
(złóże Morawica ?)

Pierwotna kolorystyka
balustrady

Ven-Art 95-054 Ksawerów ul. Żytnia 6.
Tel. 605 208 788, e-mail; tomaszostaszewski@op.pl

TOMASZ OSTASZEWSKI

**BADANIA KONSERWATORSKIE
DWÓCH KLATEK SCHODOWYCH
ORAZ WYPRAW TYNKARSKICH BUDYNKU B
ZAKŁADÓW GRAFICZNYCH-DOM PRASY
UL. MARSZAŁKOWSKA 3/5 W WARSZAWIE**

KSAWERÓW 2013